

Ett kapitel om predikans genesis.¹

DET VIKTIGASTE ÄR, att vi möta Gud, att *han* får bereda oss. Men det utesluter ej utan förutsätter vårt självarbete, ty Gud gör och ger ej det vi kunna utan det vi icke kunna, han börjar, där vi måste sluta. Även i frågan om beredelsen till predikan gäller det: »*bed och arbeta*». Aldrig bör Claus Harms' ord härom dö, det svar han gav den präst, som i st. för att arbeta väntade på Andens ingivelse: »Till mig säger Anden blott detta, när jag ej berett mig: Claus, du har varit lat.» Vi måste med förarbete bereda oss för denna som för varje annan uppgift. Några vinkar må här givas, ej därför att de äro nya, men därför att de äro riktiga och viktiga enligt gammal, beprövad erfarenhet.

De gamla fogade »*meditatio*» närmast intill »*oratio*» såsom »*medium hermeneuticum*», vi kunna här säga »*medium homileticum*». Meditation blir studium, ty den skall ej ruva över egna tillgångar utan ständigt hämta in, vad andra givit och giva.

1. Bibeln främst — det är självklart, och i Bibeln texten främst, när det gäller predikoberedelsen, den text, som i regel hälsosamt förelägges oss, eller den text vi själva valt. Har tidigare kravet på fullständigt genomgående av texten i predikan varit förhärskande, så hotar nu förbigående av texten med sin fara. Det bör naturligtvis ej vara en lagisk fordran, att vi skola söka få allt med, som står i texten, men å andra sidan är det en given förlust för predikan, om skatter, vilka varit oss och vår förkunnelse i anbud, förbli liggande oanvända i textens åker. I varje fall är det vår plikt att taga oss tid att överväga textens tankar och sänka oss ned i dess djup. »Försumma icke den nådegåva», som finnes i din text och som kan överföras till din predikan!

Bibelberedelsen må naturligtvis ej inskränkas till texten och tillfället. Dagligt bibelstudium är daglig predikoberedelse. Bibeln, närmast *vår* Bibel, Nya Testamentet, är dock »källsprängens land», och det må vara vårt andliga hemland, där vi också bli hemvana,

¹ Ur ett utkommande arbete: Om Predikoberedelsen.

där vi bestänka vårt dammiga hjärta och våra så lätt dammiga predikotankar ur Guds levande källsprång. Och vi må läsa Bibeln på det *gamla* sättet på knä under bön, för att själva få och sedan kunna giva andra dess uppbyggelse, för att tryggt kunna säga våra åhörare, att de ock skola läsa sin gamla Bibel på det gamla sättet såsom Guds eget ord till oss, säga dem, att ingen forskning och ingen kritik kunnat ändra det minsta i detta, att Gud talar till oss i Bibeln. Sedan må vi naturligtvis efter råd och lägenhet följa med forskningarna och läsa Bibeln på det *nya* sättet, med historisk syn samt med exegetisk och annan vetenskap till hjälp. Om vi bortse från oandlig, blott destruktiv och konstruktiv bibelkritik, blir alltid kunnigheten till gagn, och den tid är snart inne, då det nya sättet att historiskt bedöma Bibeln blir lika given landvinning för alla som den kopernikanska världsbilden. För vår predikoberedelse blir det emellertid huvudsaken, att vi läsa Bibeln som barn, — som barn allena är det ju vi överhuvud komma i förbindelse med Gud — att vi skjuta undan alla spörsmål utom det ena: vad Gud täckes tala till själen, att vi bliva idel öra för att höra och idel öga för att se och idel tro för att taga emot, när vi läsa vår Bibel. »Endast *en* ställning till Gud är betryggande — det är barnets till den store, över allting vördade, älskade och trodde Faderns ord.» (I. D. Wallerius.)

2. Närmast Bibeln äro de böcker att räkna med, som direkt befordra vår predikans andliga värden. Främst må här nämnas de gamla klassiska auktorernas predikningar och andra uppbyggelseskrifter. De böra nämnas främst också därför, att de användas minst i våra dagar. Detta medför undernäring i förkunnelsens kost; mången blandar bark i brödet eller ger blott »snömos» för bröd. Med rätta säger den stundom djupsynte Ragnar Jändel: »En konfessionslös religion blir till sist detsamma som ingen alls. Den lever och har sin varelse bland molnens gyckelbilder. Det måste ånyo skapas samlande symboler, former, som kunna kännas som allmängiltiga. Från de litterära och privata meditationerna måste religionen åter föras ut till folket som närande bröd, bli liv, enskilt liv och samlande liv.» Men för att kunna ge ut kristendomen såsom »närande bröd» må vi hämta kärna och must ur klassiska uppbyggelseskrifter genom bruk av dem i sådant syfte. Vilket ymnighetshorn är icke Luther ännu i dag för teologi och paret! Glädjande är, att Diakonistyrelsens förlag ånyo utger även andra rangförfattares arbeten. Arndt, Bengel, Roos, Scriver, Schartau må särskilt nämnas, och Schartau särskilt understrykas ej för att framhäva honom personligen framför andra, men därför att han visat sig som ingen annan kunna rikta och förädla predikanter, även av medelmåttor göra synnerligen dugande homi-

leter till mångas uppbyggelse; hans tydliga besked och allvarliga samvetsvädjan gör honom aktuell även nu. Det behöver ej sägas, att vi naturligtvis skola göra oss till godo, vad nutidsförkunnare hava att säga och giva: det är ju nutidens människor vi skola nå och alltså förstå för att bli förstådda. Vi behöva så väl gå lånevägen, när vi bereda oss för våra predikningar, ty vi äro, som antytts, fattiga, men vare sig vi låna gammalt eller nytt, skall detta personligen tillägnas av oss, ej som döda ledningsrör, som blott släppa igenom ett främmande innehåll, utan som levande celler, vilka assimilera stoffet till ett med sig själva. I sitt ännu mycket läsvärda »Collegium pastorale» går Erik Pontoppidan skarpt tillrätta med »postillryttare», som antingen äro »okunniga eller vårdslösa», och giver det goda rådet: »Begagna blott andras, för att det egna mediterandet må komma till stånd». Det är emellertid »gropar» på båda sidor om vägen: den ena heter plagiat, då man blott eftersäger, den andra krian, då man nöjer sig med egen förnumstighet utan att vilja lära av andra och då utan att kunna lära andra.

3. Så ett ord om den beredelse för predikan, som teologiskt studium är. Man förväxlar både åt höger- och vänsterhåll uppenbarelse och teologi, när man å ena sidan vill föreviga gamla formuleringar och å andra sidan vill göra nya sådana till snart sagt en ny uppenbarelse. Guds-uppenbarelsen, det eviga, ändras icke, men vårt sätt att tänka över detta, vilket vi kalla »teologi», ändras i relation till ändrat kulturläge och nya frågeställningar. En ny tid behöver därför en ny teologi för den gamla tron. Och vi hava i sanning fått en sådan, detta sagt med djup tacksamhet just för vad vår svenska kyrka härvid fått under en teologisk högkonjunktur, som endast bristande bekantskap med den kan bestrida. Den hjälp, som teologi av denna art giver oss som förkunnare, torde numera ej utan förlust kunna avvisas. Teologien skall ej tagas med på predikstolen, men den skall tillgodogöras i den dolda verkstad, där predikan utdanas. Ju mera teologisk kunnighet där finnes och ju mindre den synes, dess bättre. Ohöljd kan Herrens klarhet icke ses, än mindre beskrivas, men höljet, den mänskliga framställningen, kan bli »transparent», hjälpa oss att se och icke hindra oss, avslöja och ej skymma. Vi behöva ej treva efter nya sanningar, men vi behöva hjälp till att kunna framställa de gamla på ett nytt sätt, så att de även för en ny tid »kännas som allmängiltiga» (jfr citatet ovan), betyga sig för redliga samveten som sanningar. T. ex. sanningen om Kristus. Hur vändas icke just sökande själar under vad man, med förlov, kunde kalla »konkurrensen» mellan Gud själv och Kristus såsom »sann Gud». Här leder oss en ny teologisk tydning till samsyn, den underbara, som ock är

sannsyn, vilken bäst återgives i Matt. 11:27. Eller ett annat ex.: försoningens faktum. Detta rymmes varken i gamla eller nya formuleringar, men de senare bidra till en renad begreppskristallisering, som återger, botfärdiga till tröst, både Guds godhet och stränghet, både distansen och närheten.

4. Det som sagts om teologiska studier, gäller i sin mån om studier överhuvud såsom indirekt förberedelse till predikan. »Odlat sinne höves prästen väl», säger ju med rätta Tegnér. Vi skola tala till både bildade och obildade men även till de senare såsom bildade. Alltför många präster verka obildade trots sina examensdiplom. Nåväl, det skall mer än läsning till sann bildning, men läsning bidra. Om böcker gäller nu framförallt i vår tid Pauli ord: »Fly oandliga och tomma ord!» Den litteratur som blott förströr, än mera den som därtill förstör, är av ondo. Men den som verkligen kan bilda, uppbygga personligheten, är en faktor i vår uppfostran även som predikanter. Studiet må blott övas i det rätta sinnet, det som första budet kräver och giver. Kultur är ju en Skaparens gåva, men »kulturism» är avgudereri, »som dyrkar det skapade i stället för Skaparen» och som inga andra gudar har än avgudade människor. Och faran är oss allt för nära. Studierna må ej heller förkväva den självvuxna ursprungligheten, den heliga »enfalden», kulturismens motsats: den levande profetismen, all helgad förkunnelses själ. Schartaus ord gäller alltid: »Kristi kyrka kan vara betjänt med lagom studier men alldeles icke undvara ett öga, som ser rakt fram, och ett hjärta, som lägar av Kristi kärlek».

5. »Vart ord upplevat» — säger som bekant J. J. Jansen i sin förträffliga bok: »Evangelisk förkunnelse». Detta må förvisso givas ut som lösen för alla förkunnare men får ej dragas åt som lärosats, ty då kan det bli en sträckbänk just för samvetsömna och därtill utarma vittnesbördet. Sant är förvisso, vad Kierkegaard säger: »Predikan är existensmeddelelse och kan endast framställas genom att existera». Det är just, vad Mästaren själv sagt. Den som icke är herde för fåren, kan ej heller vara dem till hjälp: »den främmande höra de icke». Den »främmande», som själv personligen står utanför förkunnelsens heliga sfär, når icke själarna. »Den icke brinner, han ingen vinner», och även om sanningsorden själva inrymma Andens eld, så lägger en oomvänd förkunnare aska över elden. Å andra sidan kan en »cor ardens», en brinnande själ, tända även andras själar. I någon mån kan det då upprepas, som lärjungarna erforo: »Voro icke våra hjärtan brinnande i oss, när *han* talade med oss?» Domprosten Torén, gammal vorden och tunghörd, bevistade en gudstjänst, där en andens man talade men alltför lågmält; efter gudstjän-

stens slut yttrade Torén: »Jag hörde alls icke, vad han sade, men jag har sällan blivit så uppbyggd av något föredrag». Paradoxen har något att säga oss.

Predikan måste alltså vara centralt upplevad. Såsom förut framhållits: den som icke personligen mött Gud i tron och i nåd, kan icke heller frambära Guds ord för andra. Ja, varje predikan måste under beredelsen upplevas. Därför har ock varje predikoberedelse något av födslovånda. Är du utan denna, så är du »oäkta», och predikningarna bli »oäkta», döda produkter, konstgjorda blommor, som ej sätta frukt.

Och dock är det utifrån denna förutsättning både vår rätt och plikt att giva församlingen mera, än som inrymmes i vår egen fattiga upplevelse. När vi skola frambära Herrens ord, så innebär ju detta, att vi skola återgiva, vad Herren talat till oss — »Herrens ord kom till mig och sade» — men ej blott detta, utan däri ligger rätten att också frambära, vad Herren sagt till andra, som bättre och djupare kunnat avlyssna hans talande, vad han talat genom profeter, apostlar och helgon, framförallt vad han talat till oss genom Sonen. »Vi predika icke oss själva utan Kristus», det betyder ock: vi predika icke våra upplevelser utan Guds uppenbarelse, vars brännpunkt är Kristus. »Honom gav han åt församlingen, ty den är hans kropp och är uppfylld av honom, som uppfyller allt i alla.» Efes. 1: 22, 23. Den enskilde prästen är blott en ringa lem i denna kropp, men som förkunnare skall han dock företräda det hela, vara språkrör efter fattig förmåga för den allmänneliga kyrkan och dess samlade erfarenhet. Naturligtvis måste han vara sann och ej komma med något, som strider mot hans vunna övertygelse eller som alls icke passar för hans andliga läge. Där låg hälsosam ironi i en gammal biskops ord till en mycket ung präst, när denne predikat om lidandet: »Du predikar, som om du hade lidit i femtio år». Men vi predika dock för oss själva, vi äro våra egna åhörare och förvisso bland de allra yttersta. Alltså kunna vi predika om stadier på vägen, som vi ej nått men mot vilka vi sträva; vi äro ej, vad vi predika, men vi äro på väg att bliva det. Vilja vi taga upp ämnet om lidandet som exempel, så kan ju en präst hava skäl att teckna, hur det ser ut i de övre klasserna i korsskolan, där lidandet blir till villig, t. o. m. glad offertjänst, där man »fröjdar sig över bedrövelser under allehanda provningar», 1 Petr. 1: 6, även om han själv »existentiellt» befinner sig i en lägre klass. Sant säger Pontoppidan (a. a.): »Förståndet är snarare övertygat än viljan böjd». Luther har ju ock sagt mångt ord om detta på sitt rättframma språk, ärligt vidgått den stora distansen mellan vad han predikade och vad han var, hur han t. ex. kunde i hävan kämpa för en trosgnista, under

det hans trosord lågade högt mot skyn. Det »övertygade förståndet» får leda oss, när vi tänka på, vad vi skola säga i predikan, även där vi i den »böjda viljan», än mer i vunnen förmåga stå långt tillbaka. Vart ord blir ändå upplevat, rätt fattat.

6. Till predikoberedelsen hör även *formgivningen*, en ingalunda oviktig del av denna, som, försummad eller helt förbigången, äventyrar ej blott formen utan även innehållet.

»Vart ord nedskrivet» får ej sägas som lagbud utom för dem, som alldeles sakna improviserandets gåva, men duger som »evangeliskt råd» till *alla* för någon tid, närmast naturligtvis begynnelsetiden, då även de ledigast talande hava gott av att fullständigt utskrive predikningarna. En genial man sade: »Jag har bara huvud, inga papper», men som predikant exemplifierade han vådan av att sakna det skrivnas fasta mark. En ännu mer genial man, Luther, talar om skrivandet som en »Gebrechen des Geistes». Sant. Men nu äro vi ej blott andeväsen utan nedsänkta i en mycket motspänstig och massiv verklighet, där flera faktorer äro att räkna med t. ex. fysisk disposition och indisposition. Till en riktig predikoberedelse hör i varje fall nedskrivandet av huvudtankarna. Det som mediterats fram i den stilla kammaren, är värt att tillvaratagas. Det hindrar ej utan stöder stundens ingivelse av nya tankar, ifall sådana givas, och givas de ej, är det ovärderligt att hava det skrivnas grundfond och slippa att giva ut rena »nödmynt» i förlägenhet om bättre ting.

Predikan bör i varje fall vara ett fritt föredrag, även om den blott återger, vad som nedskrivits. Varje predikan skall vara så förberedd, att predikanten kan *tala den till åhörarna*, ej blott läsa upp den för dem. Det sista blir alldeles oriktigt, även om de vakna och hungerande kunna hämta näring av en uppläst predikan, då den har näringsvärde. Det är för många ett gott råd, att de böra skriva, som om de icke kunde tala därförutan, och för alla som det göra, är det så ett gott råd, att de tala, som om de icke hade skrivit något. Men en var får här pröva sig fram till det för honom bästa: reciterande, memorerande, extemporerande (förberedd sådan).

»När man blott har ett starkt innehåll, ger formen sig själv», säger Heidenstam. Det är sanning men med modifikation för all den möda formgivningen kan hava med sig t. o. m. för mästare i ordplastik som han, än mera då för vanliga människor. Bäst blir det naturligtvis, när innehåll och form bliva till i ett enda sammanhang, när innehållet omedelbart träder färdigt fram i sin egen språkdräkt. Och detta gäller framförallt på det högsta området: bäst när tankens makt över språket får göra sig gällande så, att de heliga tankarna skapa sitt helgade språk, som fullt passar de höga före-

målen. Då kan man tala om »verbalinspiration»; orden bli även de en uppenbarelse. Men detta betecknar ett höjdläge, där icke ens de mest benådade alltid befinna sig.

Vardagsvillkoren bli dock här nere möda och arbete. Så som innehållet i predikan kan kräva detta, så kan det ock kosta både möda och arbete att finna uttryck för saken. Och det är mödan värt; endast det bästa är gott nog för att vara uttrycksmedel för det högsta, för den Högstes budskap till människorna. Därför har Luther rätt, när han säger: »Ein Prediger muss ein Dialecticus und Rhetor sein». Om både dialektik och retorik gäller dock: »non videri sed esse». När vi arbeta fram en konstprodukt, där de »synas», förtages sanningens egen verkan, och dess majestät döljes av mänsklig grannlåt. »Hans prakt är ganska ringa», skall det kunna sägas om sanningsvittnet; tjänaren må icke vara förmer än hans Herre. Paulus har sagt det för alla sina medtjänares räkning: »Vi tala, vad intet öga har sett, och intet öra har hört, och vad ingen människas hjärta har kunnat tänka, vad Gud har berett åt dem, som älska honom, men om detta tala vi icke med sådana ord, som mänsklig visdom lär oss, utan med sådana ord, som Anden lär oss». 1 Kor. 2: 9—12. Den som har vältalighetens gåva, han odle och använde den, men han har dock »orena läppar», och endast glöden från Herrens altare kan förtära det orena och göra den mänskliga gåvan användbar för det gudomliga uppdraget. Och sakna vi den konstnärliga gestaltningens gåva, så må vi dock göra det bästa vi kunna av våra givna möjligheter och besinna, vad samme Paulus sagt om »håvorna i lerkärl» och om »den stora kraften», som dess mer befinnes »vara av Gud». Må vi framförallt bereda oss på våra predikningar så, att vi låta Herren tala och lämna rum för honom. »All världen vare tyst inför Herren», det gäller främst dem, som tala om honom. De bästa av dem voro på ett underbart sätt tysta, även när de talade; de talade tydligen *inför* honom, ej blott om honom.

När det gäller predikan i egentlig mening, »kultpredikan» (högmässa, aftonsång o. d.), bör en enhetstanke, ett ämne, vara närmaste mål för arbetet eller, när detta från början är givet, utgångspunkten för detsamma. Det kan ibland kräva rätt mycket arbete att nå fram till ett ämne, men det lönar sig. Ämnet är »dagens lösen» för åhörarna. Men ett gott ämne verkar gott för själva predikoberedelsen, bestämmande för tankearbetet; det är brännpunkten, som samlar tankarna enhetligt och återstrålar dem mot olika håll.

I homiletikens historia finna vi en tydlig utveckling hän emot syntetisering. Den första tidens homilier voro formlösa, ofta primitiva även till innehållet. »Martyrakterna bära bättre än dessa vittnes-

börd om kristendomens verkliga djup och kraft», säger Hj. Holmquist. Sedan växte predikningarna såsom homiletiska alster i samband med det kristna tänkandets kulturella utveckling. Att »martyrakterna» jämsides försvunno, berodde ej endast på lugnare förhållanden utan ock på tilltagande intellektualism och avtagande andekraft; livet höll ej jämna steg med läran. Som motvikt mot predikningar, som stelnat till dogmatiskt-retoriska konstprodukter, väller sedan tiderna igenom en friare förkunnelse fram med ursprunglig ymnighet och kraft. Denna, kan man tryggt säga, kulminerar hos Martin Luther. Och fritt ur hjärtat skall ju förkunnelsen välla fram, vare sig nu predikan blir »syntetisk» eller »analytisk». Två ting böra dock vara ögonmärken för predikoberedelsen: centralisation kring en enhetstanke för varje tillfälle och koncentration i dennas utveckling, så att vi arbeta på djupet och ej blott på bredden, att vi söka att giva klart besked och ej nöjas med oartikulerade fraser, att just det blir utsagt, som för tillfället skall sägas. Detta är i vår tid desto viktigare, som dess art och takt kräver kortare predikningar; timglaset är tydligen nu inställt på halvtimmen i st. f. heltimmen. Det är endast ett fåtal, som nu kunna utan att trötta predika länge. Dock ännu färre de, som sagt så mycket i få ord, att de hava rätt att sluta, innan halvtimmen gått till ända.

H. Hägglund.

Orgelspelets mästare.

Karl Straube: Alte Meister des Orgelspiels, ny följd. Ed. Peters 4301 a och b.

DÅ DET FÖRSTA BANDET *Alte Meister* utkom för tjugofem år sedan, väckte det ett stort och berättigat uppseende. Då bjöds, nästan för första gången, ett urval av de förnämsta, men det oaktat för flertalet organister okända, klassiska orgelkompositörers verk i en praktisk, lättillgänglig och konstnärlig form. Man slapp läsa en mängd besynnerliga c-klaver, man behövde ej förbryllas av taktstreck på de mest oväntade ställen, allt var klarlagt, registreringens minutiöst angiven, fraseringsstecken nästan till överdrift anbragta. Namn sådana som Kerll, Pachelbel, Walther och framför allt den oförliknelige Buxtehude blevo helt plötsligt kära för massor av organister jorden runt. Det, som man trodde vara enbart torr, gammaldags perukstocksmusik, visade sig innehålla oanade skönhetsvärden. En mission